

René Guénon

Criza lumii moderne

Traducere din limba franceză de:
TEODORU GHIONDEA

EDITURA HERALD
București

Cuprins

RENÉ GUÉNON ȘI LUMEA MODERNĂ	7
CUVÂNT- ÎNAINTE	23
I. Vârsta sumbră	33
II. Opoziția dintre Orient și Occident	53
III. Cunoaștere și acțiune	69
IV. Știință sacră și știință profană	83
V. Individualismul	101
VI. Haosul social	121
VII. O civilizație materială	137
VIII. Invazia occidentală	159
IX. Câteva concluzii	173

RENÉ GUÉNON ȘI LUMEA MODERNĂ

Învățătura lui René Guénon este expresia particulară, revelată Occidentului contemporan, a unei doctrine metafizice și inițiatice care este cea a Adevărului unic și universal. El este inseparabil de o funcțiune sacră, de origine supraindividuală, pe care Mihail Vâlsan a definit-o ca o „reamintire supremă” de adevăruri pe care le deține, încă, în zilele noastre, Orientul imuabil și ca o „convocare” ultimă ce conține un avertisment pentru lumea occidentală, o promisiune, dar și un anunț al „judecării” sale.¹

Omul care trebuia să împlinească această funcțiune a fost, în mod cert, pregătit de mult, și nu improvizat. Matricile Înțelepciunii au predispus și format entitatea sa conform unei economii precise, iar cariera lui s-a împlinit în timp printr-o corelare constantă între posibilitățile și condițiile ciclice exterioare.²

Lectura unei cărți de René Guénon este un exercițiu intelectual cu date speciale; niciodată nu ai impresia că ai înțeles totul, în pofida clarității exemplare a stilului.

¹ Ch.-A. Gilis, *Introduction à l'enseignement et au mystère de René Guénon*, Editions Traditionnelles, Paris, 1986, p. 21.

² Mihail Vâlsan, *La fonction de René Guénon et la sort de l' Occident*, numărul special în *Études Traditionnelles*, 1951.

Recunoști reperatele unui demers la care ai avut acces altădată și foarte des apar nuanțe, asocieri, identificări noționale sau categoriale care au darul ales de a te face să te simți părtaș al unei judecăți de valoare generale, care treptat devine principiu de natură noetică sau regulă, normă de evaluare cu caracter universal. Ceea ce este excepțional, din punctul de vedere al contactului cu aceste lecturi decisive, este și faptul că o nouă traducere, la un interval relativ mare, îți oferă șansa de a pătrunde în „economia” intelectuală a autorului cu un beneficiu mult mai subtil: actualitatea incontestabilă a conținutului spiritual al textului cuprinde în același timp pe autor și mesajul său într-un mod diferit, apărând nuanțe speciale, sensuri care se prelungesc de la momentul în care a fost scris textul până la caracterul ambianței spirituale, situând de principiu esența mesajului într-o continuitate evidentă. Acest caracter viu, autentic al mesajului transmis intră în contact cu experiența cotidiană a cititorului, creându-se un orizont nou, valorizator și conținător de direcții cardinale în ceea ce privește actul său noetic.

Cartea a cărei traducere i-o propunem cititorului s-a născut din nevoia de a completa cu „precizări suplimentare” și „dezvoltări ale unor puncte de vedere”¹ o lucrare a sa anterioară: *Orient și Occident*, de la a cărei apariție trecuseră trei ani; în această perioadă au apărut în mediul spiritual și cultural francez reacții dintre cele mai diferite, unele dintre acestea „într-o formă destul de agresivă”². Deși între timp apăruseră alte două cărți: una

¹ René Guénon, *La Crise du Monde moderne*, Avant-propos.

² *Idem*.

fundamentală pentru schimbarea de fond a perspectivei în abordarea spiritualității medievale creștine (*L'Ésotérisme de Dante*, 1925), cealaltă foarte importantă pentru înțelegerea doctrinei metafizice printr-o prezentare a doctrinei antropologice a *Vedānta*-ei (*L'Homme et son devenir selon le Vêdānta*, 1925), ecourile primei cărți menționate nu se stinseseră; mai mult decât atât, opera guenoniană, chiar de la începutul ei, intrase în contradicție atât cu mediul spiritist și ocultist din Franța, cât și cu unii reprezentanți ai catolicismului, și în mod tacit cu „linia oficială” universitară a orientaliștilor din acel moment; intensificarea acestor conflicte, mai mult sau mai puțin manifestate în exterior, l-au determinat pe R. Guénon să scrie *Criza lumii moderne*.

Aflată în plină criză de identitate, respingând din ce în ce mai mult, mai des și mai ferm orice manifestare a spiritualității autentice, cuprinsă de apele tulburi ale confuziilor și prejudecăților, lumea modernă se află, după autorul nostru, în situația de a decide cât se poate de repede ce anume trebuie să facă pentru a se redresa, pentru a mai salva adevăratele valori, mult mai puține și mai risipite în domeniile cunoașterii devenite complet „profane”; „redresarea” lumii moderne occidentale se impune cu cea mai mare stringență, iar pentru aceasta René Guénon scrie trei cărți: *Introducere generală în studiul doctrinelor hinduse* (1921)¹, *Orient și Occident* (1924) și *Criza lumii moderne* (1927). Pe scurt, fiecare dintre aceste trei cărți joacă un rol special: în prima carte este prezentată perspectiva metafizicii pure, a intelectu-

¹ Ed. Herald, 2014, trad. Daniel Hoblea. (*N. red.*)

alității autentice, pornind de la conținutul cultural și spiritual al lumii moderne, aflată în plină criză, eliminând, în mare, prejudecățile și falsele valorizări; în cea de-a doua, „noțiunile tradiționale fundamentale sunt exprimate cu o forță și o autoritate pe care nu le vom mai afla în restul operei sale”¹, cel puțin pe acest subiect; în cea de-a treia, așa cum s-a spus mai înainte, completează cu „precizări suplimentare” și „dezvoltări ale unor puncte de vedere”, din motive pe care le-am menționat, lucrarea anterioară din această „trilogie a redresării tradiționale”.

Așadar, reținem că *Orient și Occident* reprezintă poziția sa fermă, atât în ceea ce privește situația lumii moderne, cât și soluțiile pe care ar trebui să și le asume pentru a se salva. În mod cât se poate de firesc ne vom întreba: dacă lumea în care trăim „apare în istorie ca o adevărată anomalie”², cum ar trebui să fie o civilizație care să corespundă naturii și sensului fundamental al existenței umane?

„Condiția supremă a ființei umane este aceea a cunoașterii metafizice, adică cea a adevărilor eterne și universale. Valoarea unei civilizații constă în treapta de integrare în ea însăși a acestei cunoașteri și în consecințele pe care le extrage pentru aplicarea în diferitele domenii ale constituirii sale; o atare integrare și iradiere interioară nu este posibilă decât în civilizațiile numite tradiționale, acestea fiind cele care se constituie din principii nonumane și supraindividuale și se bazează

¹ Charles-André Gilis în *René Guénon 1907–1961*, Ed. Le Turban Noir, Paris, 2014 ; cap. VIII, p. 103.

² René Guénon, *Orient et Occident*, cap. I.

pe forme de organizare care sunt ele însele expresii determinate de adevăruri la care acestea trebuie să participe. Rolul oricărei forme tradiționale este acela de a oferi umanității pe care o ordonează învățătura și mijloacele care-i permit să realizeze această cunoaștere sau să participe la ea direct sau indirect, în conformitate cu diversele posibilități ale indivizilor și a naturilor specifice. Măsura în care o formă tradițională, fie aceasta a modului pur intelectual sau a modului religios, deține aceste elemente doctrinale și metodele corespunzătoare este și criteriul suficient și decisiv al adevărului său actual, așa cum măsura în care membrii săi își vor realiza propriile posibilități în acest ordin va fi singura calitate pe care generația spirituală a acestei forme tradiționale o va putea prezenta într-o «judecată» care o va afecta pe ea și ansamblul umanității sale.”¹

Este o expunere excepțională a ceea ce înseamnă o civilizație „normală”, o civilizație tradițională care corespunde prin disponibilitățile sale rostului ei firesc de a oferi oamenilor șansa de a se realiza din punct de vedere spiritual și, în același timp, de a-și legitima existența; autorul ei este nu numai cel mai autorizat „moștenitor” și continuator al învățăturii guenoniene, dar și una dintre cele mai importante personalități ale secolului XX – maestru spiritual de o altitudine și o autoritate incontestabile, un nume unic în sufismul „european” din ultima sută de ani: Mihail Vâlsan (Shaykh ‘Abd al-‘Azîz Mustafa).

¹ Mihail Vâlsan, *La fonction de René Guénon et la sort de l'Occident*, numărul special în *Études Traditionnelles*, 1951.

CUVÂNT - ÎNAINTE

Atunci când am scris, cu câțiva ani în urmă, *Orient și Occident*, credeam că am dat, cel puțin pentru moment, toate indicațiile utile referitoare la chestiunile care făceau obiectul cărții. De atunci evenimentele s-au precipitat, cu o viteză mereu crescătoare și, fără a schimba un singur cuvânt din ceea ce am afirmat atunci, considerăm oportun să facem unele precizări suplimentare și să dezvoltăm unele puncte de vedere asupra cărora nu am crezut necesar să insistăm la data respectivă. Aceste precizări se impun cu necesitate cu atât mai mult cu cât am văzut afirmându-se din nou, în ultima perioadă, și într-o formă destul de agresivă, unele confuzii pe care ne-am străduit, deja, să le risipim; evitând, cu grijă, să ne implicăm în vreo polemică, găsim că se cuvine, încă o dată, să punem lucrurile la punct. Sunt, în acest sens, considerații, chiar elementare, care par atât de străine imensei majorități a contemporanilor noștri, încât, pentru a-i face să înțeleagă, trebuie să revenim mereu la acestea, prezentându-le sub diferitele lor aspecte și explicându-le cât mai complet cu putință, pe măsură ce împrejurările o permit, fapt ce poate da naștere unor dificultăți neprevăzute inițial.

Înșuși titlul prezentului volum necesită unele explicații pe care le vom da încă de la început, pentru ca să se știe în ce sens îl înțelegem și pentru a nu fi în această privință nimic echivoc. Că se poate vorbi despre o criză a lumii moderne, înțelegând cuvântul „criză” în accepțiunea sa cea mai obișnuită, este un lucru pe care mulți nu îl mai pun la îndoială și, în această privință cel puțin, s-a produs o schimbare suficient de evidentă: sub acțiunea însăși a evenimentelor, unele iluzii încep să se risipească și nu putem, în ceea ce ne privește, decât să ne bucurăm, căci acesta este un simptom favorabil, un semn al unei posibile redresări a mentalității contemporane, ceva care apare ca o scânteie de lumină în mijlocul haosului actual. Astfel, credința într-un „progres” nelimitat, care era altădată un gen de dogmă intangibilă și indiscutabilă, nu mai este în mod general admisă; unii întrevăd mai mult sau mai puțin vag, mai mult sau mai puțin confuz că, de fapt, civilizația occidentală, în loc să se dezvolte constant, continuu în același sens, ar putea să se oprească într-un punct mort sau chiar să dispară în vreun cataclism. Poate că aceștia nu văd cu claritate unde este pericolul, iar spaimile himerice sau puerile pe care le manifestă uneori dovedesc suficient că în cugetul lor persistă multe erori; dar este destul de important faptul că își dau seama de existența unui pericol, chiar dacă mai curând îl simt decât îl înțeleg cu adevărat, și ajung să-și închipuie că această civilizație de care modernii sunt atât de mândri nu ocupă un loc privilegiat în istoria umanității, că ea poate avea chiar soarta atâtor alte civilizații care au dispărut în epoci mai mult sau mai puțin înde-

părtate, lăsând în urma lor vestigii infime, abia perceptibile sau dificil de recunoscut.

Deci, dacă se spune că lumea modernă se află într-o situație de criză, ceea ce noi înțelegem în mod obișnuit este faptul că ea a ajuns într-un punct critic sau, cu alte cuvinte, că este iminentă o transformare mai mult sau mai puțin profundă, că o schimbare de orientare va trebui să se producă, pe termen scurt, în mod inevitabil, de voie sau cu forța, mai mult sau mai puțin brusc, cu sau fără a fi însoțită de catastrofe. Această acceptare este perfect legitimă și corespunde în parte cu ceea ce noi gândim, dar numai în parte, căci, pentru noi, adoptând o perspectivă generală, toată perioada modernă, în ansamblul ei, reprezintă pentru umanitate o perioadă de criză; se pare, chiar, că ne apropiem de deznodământ și aceasta face cât se poate de vizibil, mai mult ca niciodată, caracterul anormal al acestei stări de lucruri, care durează de câteva secole, dar ale căror consecințe nu au fost încă atât de evidente ca acum. De aceea și evenimentele se derulează cu această viteză accelerată la care am făcut referire la început; fără îndoială, acestea mai pot continua o vreme, dar nu la nesfârșit; și fără a fi în măsură să desemnăm o limită precisă, avem impresia că nu mai poate dura prea mult.

Însuși cuvântul „criză” conține unele semnificații care îl fac și mai potrivit pentru a exprima ceea ce vrem să spunem: etimologia sa, pe care o pierdem adesea din vedere în folosirea curentă a termenului, dar de care trebuie să ținem seama așa cum se cuvine atunci când dorim să dăm acestuia plenitudinea sensului său propriu

și valoarea sa originală, etimologia sa, prin urmare, îl face sinonim cu „judecată” și cu „discriminare”. Faza despre care se poate spune că este cu adevărat „critică”, în oricare ordine a lucrurilor, este cea care conduce imediat la o soluție favorabilă sau nu, cea în care o decizie intervine într-un sens sau în altul; în consecință, atunci este cu puțință formularea unei judecăți asupra rezultatelor dobândite, cântărirea argumentelor „pro” și „contra”, realizând un gen de clasament al rezultatelor, unele pozitive, altele negative, și posibilitatea de a vedea astfel de care parte se înclină balanța în mod decisiv. Bineînțeles, nu avem pretenția de a stabili în mod absolut o atare discriminare, ceea ce s-ar dovedi prematur, deoarece criza nu este deloc rezolvată și poate că nici nu este posibil să se afirme cu exactitate când și cum ea va fi, cu atât mai mult cu cât este preferabil de a evita unele previziuni care nu se pot sprijini pe argumente în mod clar inteligibile pentru toată lumea și care, prin urmare, ar risca mult să fie rău interpretate și să sporească, de fapt, confuzia în loc să o înlăture. Tot ceea ce ne putem propune este să contribuim, până la un anumit punct și atât cât ne permit mijloacele de care dispunem, să dăm acelor care sunt capabili să înțeleagă câteva dintre rezultatele care acum par bine stabilite și să pregătim astfel, fie chiar într-un mod parțial și destul de indirect, elementele care trebuie să servească viitoarei „judecăți”, cea cu care se va deschide o nouă perioadă din istoria umanității pe pământ.

I.

Vârsta sumbră

Doctrina hindusă ne arată că durata unui ciclu uman, căruia îi dă numele de *Manvantara*, se împarte în patru vârste, care marchează tot atâtea faze ale unei întunecări treptate a spiritualității primordiale; aceste perioade sunt recunoscute și de Antichitatea occidentală, care le desemnează ca fiind vârsta de aur, de argint, de bronz și de fier. Noi ne aflăm acum în cea de-a patra vârstă, *Kali-Yuga* sau „vârsta sumbră”, și suntem în ea, se spune, de 6 000 de ani, adică dintr-o epocă mult anterioară tuturor celor pe care le cunoaște istoria „clasică”. Adevărurile care erau altădată accesibile tuturor oamenilor au devenit din ce în ce mai ascunse și mai dificil de atins; aceia care le cunosc sunt tot mai puțin numeroși, iar dacă acea comoară de înțelepciune „numană”, anterioară tuturor vârstelor, nu se poate pierde niciodată, în schimb ea se acoperă cu văluri din ce în ce mai de nepătruns, care le ascund privirilor și sub care este extrem de dificil să o descoperi. De aceea pretutindeni este vorba, prin intermediul unor simboluri, despre ceva care s-a pierdut și care trebuie regăsit de aceia care aspiră la adevărata cunoaștere; dar se spune că ceea ce este astfel ascuns va redeveni vizibil la sfârșitul ciclului acesta, care va fi în același timp, datorită continuității care leagă toate lucrurile între ele, începutul unui nou ciclu.

Dar se va pune neîndoielnic întrebarea, de ce dezvoltarea ciclică trebuie să aibă un sens descendent, de la

superior la inferior, ceea ce este, așa cum vom remarca lesne, negarea ideii de „progres” așa cum îl înțeleg modernii? Pentru că dezvoltarea unei manifestări, vom răspunde, implică în mod necesar o îndepărtare din ce în ce mai mare de principiul din care provine; astfel, plecând din punctul cel mai de sus, ea tinde cu necesitate către punctul cel mai de jos și, precum corpurile care au greutate, manifestarea tinde cu o viteză care crește neîncetat către acest punct inferior, care este în același timp și un punct de oprire. Această cădere ar putea fi caracterizată drept o materializare progresivă, căci expresia proprie principiului este spiritualitatea pură; spunem expresia, și nu principiul însuși, căci acesta nu poate fi desemnat prin niciun termen care să indice vreo opoziție oarecare, fiind dincolo de orice opoziție. De altfel, cuvinte ca „spirit” și „materie”, pe care le împrumutăm pentru mai multă ușurință din limbajul occidental, nu au decât o valoare simbolică; ele nu pot, în orice caz, să se potrivească subiectului în discuție decât cu condiția de a ne îndepărta de interpretările speciale pe care le dă acestora filosofia modernă, așa încât „spiritualism” și „materialism” nu sunt, pentru noi decât două forme complementare care se implică una pe cealaltă și care sunt în mod egal neglijabile pentru cineva care dorește să se ridice deasupra acestor puncte de vedere contingente. Dar nu ne propunem aici să abordăm metafizica pură și de aceea, fără a pierde din vedere principiile esențiale, putem, luându-ne precauțiile indispensabile pentru a evita orice echivoc, să ne îngăduim folosirea unor termeni care, cu toate că sunt neadecvați,

să fie susceptibili de a reda lucrurile mai lesne de înțeles, în măsura în care aceasta se poate realiza fără a-i denatura.

Ceea ce tocmai am spus despre dezvoltarea manifestării constituie o imagine care, deși exactă în ansamblu, este totuși mult prea simplificată și schematică, lăsând impresia că această dezvoltare se derulează oarecum în linie dreaptă, într-un sens unic și fără oscilații de vreun fel; realitatea este cu mult mai complexă. Se cuvine a lua în seamă în orice lucru, așa cum am mai afirmat, două tendințe opuse – una descendentă și cealaltă ascendentă – sau, pentru a ne servi de un alt mod de reprezentare, una centrifugă și cealaltă centripetă; predominanța uneia sau a celeilalte determină două faze complementare ale manifestării, una de îndepărtare de principiu și cealaltă de întoarcere către principiu, comparate adesea, simbolic, cu mișcările inimii sau cu cele două faze ale respirației. Deși aceste două faze sunt descrise, de obicei, ca fiind succesive, trebuie să le concepem, în realitate, ca pe două tendințe care acționează întotdeauna simultan, deși în proporții diferite; și se ajunge uneori în anumite momente critice, în care tendința descendentă pare să domine definitiv mersul general al lumii, să intervină o acțiune specială pentru a susține și întări tendința contrară, în așa fel încât să se poată restabili un anumit echilibru cel puțin relativ, potrivit condițiilor de moment, operând astfel o redresare parțială prin care mișcarea descendentă pare să se oprească sau prin care să fie neutralizată temporar mișcarea de cădere.¹

¹ Ceea ce amintește de funcția de „conservare divină” care, în hinduism, este reprezentată de Vișnu, și mai ales de doctrina *Avatāra*, sau a „coborâ-

Este lesne de înțeles că aceste date tradiționale, pe care trebuie să ne limităm aici să le prezentăm foarte sumar, fac posibilă dezvoltarea unor concepții diferite de toate încercările „filosofiei istoriei” autorilor moderni, de o cu totul altă profunzime și vastitate. Nu intenționăm, pentru moment, să urcăm la originile prezentului ciclu, nici chiar la începuturile perioadei *Kali-Yuga*; intențiile noastre nu se raportează, cel puțin în mod direct, decât la un domeniu mult mai limitat, și anume la ultimele faze ale acestei „vârste sumbre”. În cadrul fiecăreia dintre marile perioade despre care am vorbit, putem distinge diferite faze secundare, care constituie tot atâtea subdiviziuni; fiecare parte fiind, într-o oarecare măsură, analoagă totului, aceste subdiviziuni reproduc, putem spune, mersul general al marelui ciclu în care se integrează; dar, și aici, o cercetare completă a modalităților de aplicare ale acestei legi la diferitele cazuri particulare ne-ar duce mult mai departe de cadrul pe care ni l-am definit pentru acest studiu. Vom menționa numai, pentru a termina aceste considerații preliminare, câteva dintre ultimele epoci în mod special critice prin care a trecut umanitatea, cele care se încadrează în perioada pe care o numim în mod comun „istorică”, deoarece este efectiv singura cu adevărat accesibilă istoriei obișnuite sau „profane”; aceasta ne va conduce în mod firesc la ceea ce trebuie să fie obiectul propriu-zis al studiului nostru, deoarece ultima dintre aceste epoci critice nu este decât cea care constituie ceea ce numim „timpurile moderne”.

rilor” principiului divin în lumea manifestată, doctrină pe care nu o putem prezenta și explica aici.